

Павленко Л. В.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

ПРЕДИКАТИВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСКУРСИВНОГО АКТУ “ПІДХОПЛЕННЯ” В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

У статті описується предикативна організація дискурсивного акту “підхоплення”, яка конституюється (суб)категоріями темпоральності, модальності, персональності й діатези, що в репліці-реакції можуть мати як самостійний статус, так і бути зумовленими відповідними категоріями в репліці-стимулі.

Ключові слова: підхоплення, дискурсивний акт, предикативність, темпоральність, модальність, персональність, діатеза, репліка-стимул, репліка-реакція.

Об’єктом цієї статті є дискурсивний акт (ДА) “підхоплення”, а предметом – алгоритм його предикативної організації в англомовному діалогічному дискурсі. Мета статті – з’ясування специфіки провідних предикативних категорій темпоральності, модальності та персональності в зазначеному ДА.

Під **дискурсивним актом**, услід за Г. Стіном [8, с. 15] і А. М. Приходьком [4, с. 103], ми розуміємо “одиницю мовленнєвої дії, яка включена до інтеракції та являє собою ланцюжок мовленнєвих актів, поєднаних спільною теологічною настановою в один мовленнєвий блок, у якому сходяться, перетинаються і взаємодіють різні іллокутивні сили з різними (первинними і вторинними) прагматичними смислами” [4, с. 103].

Дискурсивний акт “**підхоплення**” за своєю суттю є респонсивною реплікою (репліка-реакція) отримувача інформації на ініціальну репліку (репліку-стимул) її відправника з метою підтримки, відхилення чи заперечення пропозиційного змісту повідомлюваного. ДА “підхоплення” передбачає наявність щонайменше двох учасників спілкування, які у ході інтерактивного обміну міняють свої комунікативні ролі, поперемінно виступаючи то мовцем, то адресатом. У результаті такого обміну репліка-стимул і репліка-реакція хоч і утворюють певну діалогічну єдність, але часто мають різну інтенціональну настанову. Відповідно до характеру зміни комунікативних ролей можна говорити щонайменше про три види підхоплень: завершеної репліки /”плавна” зміна ролей/ (1, 7, 9, 5, 6), незавершеної репліки /зміна ролей після паузи/ (2, 10, 4) і перебиви (3, 8).

Предикативність у ДА “підхоплення” пов’язана з предикативністю у репліці-стимулі. Прагмасемантичний код ДА “підхоплення” реалізується завдяки категорії предикативності, що конституюється такими її субкатегоріями, як темпоральність, модальність і діатеза.

Категорія темпоральності відбиває лінгвістичний час з його ситуативністю, тому що на відміну від простору, який є предметним і сталим, час плинний [7, с. 110]. Часові відношення завжди суб’єктивні, бо залежать від моменту мовлення, що є визначальним при відтворенні реального часу в межах рубрик “теперіше”, “минуле” і “майбутнє”. Вербальна рефлексія цих рубрик знаходить відображення в понятті “темпоральність” – логіко-семантичній категорії, що відображає сприйняття й осмислення людиною часу стосовно моменту мовлення. В її основі знаходиться така характеристика дії чи стану, “яка охоплює угруповання граматичних, морфологічних, лексичних і синтаксичних, а також комбінованих засобів, що використовуються для вираження різних варіантів цієї семантичної категорії” [1, с. 9]. Комунікативні функції, що виконує ДА “підхоплення”,

відбиваються на логіко-семантичній структурі кожного висловлення, а темпоральний план як один із елементів цієї структури набуває специфічних рис.

Кількісні підрахунки (табл. 1) показали, що в усіх трьох видах підхоплень найвищою є кількість презентних форм (41%), тоді як форми минулого та майбутнього можуть конкурувати між собою (27,5% і 31,5%). При цьому існують певні особливості вживання різних часових форм у різних видах підхоплень. Так, у підхопленнях завершеної репліки всі три часові плани вживаються майже з однаковою частотою, тоді як для підхоплення незавершеної репліки більш характерне використання презентних форм на тлі превалювання футуральних форм над формами минулого часу.

Таблиця 1

Продуктивність використання часових форм у ДА “підхоплення”

Тип ДА	Підхоплення завершеної репліки	Підхоплення незавершеної репліки	Підхоплення-перебив	Загальна кількість
Часові форми				
Present / теперішнє	37,5%	49,5%	45%	41%
Past / минуле	32%	20%	12%	27,5%
Future / майбутнє	30,5%	30,5%	43%	31,5%

У цілому ж вживання презентних і футуральних форм у ДА “підхоплення” майже однакове, а форми минулого є найменш активними для всіх трьох видів підхоплень. Пояснення цього факту лежить у площині живого діалогічного мовлення, при якому учасників процесу спілкування більш цікавить теперішнє та майбутнє, ніж минуле, на яке не можна вплинути і яке не можна змінити. Тож є підстави говорити про домінування презентних і футуральних часових форм у темпоральній системі ДА “підхоплення”, що пов’язано з преферентною актуалізацією загального теперішнього та майбутнього.

Використання форм Present Perfect Continuous у поєднанні з темпоральним індексом *for* в (1) дозволяє співвіднести минуле з теперішнім: у підхопленні завершеної репліки присудок виражає дію в її динаміці, яка почалася до моменту мовлення і триває дотепер, охоплюючи цей момент. Завдяки вживанню дієслівних форм перфектно-продовженого ряду в ДА уможливорюються різного роду емотивні конотації (у випадку (1) – роздратування). Репліка-підхоплення є самостійною, незалежною від репліки-стимулу і відрізняється своєю іллокутивною настановою.

- (1) – *Sorry, darling. I know you are tired.*
 – *I’ve been waiting here for half an hour /Sh. Wirdnam/.*

Вживання форм Present Indefinite привносить конкретність у ДА “підхоплення” (2):

- (2) – *You should understand our children are not little and helpless now...*
 – *They are educated and independent /A. Rose/.*

За допомогою форми Present Indefinite майбутні події зображуються у (3) як реальна дійсність і не викликають сумнівів чи заперечень. Футуральна перспектива репрезентується дієсловом у формі Present Indefinite.

- (3) – *To meet more powerful people –*
 – *And make friends with them is my first-priority goal now /A. Rose/.*

Респонсивні репліки у фрагментах (2) і (3) продовжують ініціальні репліки (репліки-стимули). Обидва типи реплік повністю залежні одна від одної, оскільки спостереження показують, що в аналізованих ДА адресат, як правило, дублює часові

форми, вжиті мовцем у репліці-стимулі, що, очевидно, певним чином гармонізує інтерактивну взаємодію комунікантів (у будь-якому разі не суперечить максимам кооперації П. Грайса).

Темпоральне аранжування реплік-підхоплень в аналізованих ДА засвідчує їх подвійну часову співвіднесеність: з одного боку, це чітка прив'язка до первинної точки відліку – моменту мовлення (шляхом повідомлення про події, що відбуваються в теперішньому, мали місце в минулому або очікуються в майбутньому); з другого, – вони значною мірою зумовлюються вторинною точкою відліку – часовою перспективою репліки-стимулу, залежність від якої є більш сильною, ніж це може здаватися на перший погляд. Тож темпоральність ДА “підхоплення” є фактично двоплановою об'єктивно-суб'єктивною категорією, що поєднує в собі якості реального та індивідуального часу, бо найчастіше виявляється зумовленою співвідносною формою у репліці-стимулі.

Категорія модальності набуває в ДА “підхоплення” об'єктивно-оцінних рис. Традиційно модальність розуміють як функціонально-семантичну категорію, що виражає різні види ставлення мовця до висловлюваного, головними серед яких є об'єктивна і суб'єктивна [6, с. 303]. Об'єктивна (внутрішня) модальність є необхідною ознакою будь-якого речення, вона первинна і виражає відношення повідомлюваного до дійсності, що конкретизується у значеннях реальності (зміст відповідає дійсному стану речей) або ірреальності (зміст не відповідає дійсному стану речей). Суб'єктивна (зовнішня) модальність характеризує ставлення мовця до змісту висловленого, до співрозмовника, до самого себе, до форми мовлення, включаючи емоційно-експресивну оцінку [5, с. 75]. Ця істотна ознака може набувати вигляду твердження, зауваження, уточнення, припущення, бажання тощо і виражатися граматичними, лексичними і просодичними засобами.

Основним засобом оформлення об'єктивної модальності в ДА “підхоплення” є дієслівний спосіб. Відображення потенційної реальної можливої, необхідної чи бажаної ситуації має набір певних засобів вираження: дійсний, наказовий і умовний спосіб дієслів.

- (4) – *We are leaving our school...*
 – *And we will start new life /G. White/.*

У ситуації (4) об'єктивна модальність у репліці-підхопленні корелює з реальністю, передається за допомогою індикатива та часової форми Future Indefinite і виражає впевненість і наміри мовця щодо майбутнього. Аналогічне стосується і пасажів (8) і (9), а в (1) і (11) модальність об'єктивується за допомогою індикативу і форми Present Perfect, а в (2) і (3) – індикативу та форми Present Indefinite.

Модальне значення ірреальності у репліці-підхопленні (5) передається за допомогою суб'юнктива і часової перспективи Future Indefinite in the Past:

- (5) – *You are old and stupid. If you were more polite, you –*
 – *would make career in his business /W. Storm/.*

Широкого використання в ДА “підхоплення” набувають імперативні форми, за допомогою яких може передаватися рекомендація, наказ, розпорядження, а також порада (6).

- (6) – *It is insufferably dull to stay here.*
 – *Go to London to have a good time /W. Storm/.*

Поширеним способом передачі суб'єктивно-модальних значень у ДА “підхоплення” є лексичний і лексико-граматичний. Модальні слова *maybe, perhaps,*

probably, obviously, possibly, fortunately, unfortunately, безособові модальні конструкції *it is necessary, it is important, it is said, it is done* і модальні дієслова передають в ДА “підхоплення” різні відтінки модально-оцінної семантики: можливість (*can, could, be able to, may, to be to*), необхідність (*must, to have to, to have got to, need*), обов’язок (*must, to have to, to be to*), бажаність, намір і волю (*will*), сумнів (*can, could, may*), здивування й невіру (*can*), подив і обурення (*should, ought to*), ввічливе прохання (*may, will, would*), докір, несхвалення і осудження (*might*), дозвіл (*can, could, to be allowed, to be permitted*), заборону (*can't, may not, to be allowed, to be permitted, must not, need not, to have to*), наказ (*to be, shall*), пораду і рекомендацію (*should, ought to*), попередження, погрозу й обіцянку (*shall, will*), припущення (*may, must, should, ought to*). Пор.:

(7) – *The weather has been changed several times for this week.*

– *Unfortunately, we have to stay there for some time /W. Storm/.*

Мовець виказує своє ставлення до повідомлюваного, вживаючи у (7) модальне слово *unfortunately* і модальне дієслово *have to*, що підсилює негативне ставлення до ситуації, яка склалася, і необхідності витримки щодо подальшого перебування мовця вдома через мінливу погоду.

– *I love you.*

8)

– *I'll make you happy, I promise /A. Rose/.*

У ДА “підхоплення” (8) реактивна репліка спровокована й зумовлена попередньою, де виказується ставлення до предмета розмови і це впливає на реакцію мовця, який заявляє про намір зробити кохану щасливою. Суб’єктивно-модальне значення репліки-підхоплення залежить від суб’єктивно-модального значення репліки-стимулу, де дієслово *to love* вимагає відповідної за глибиною почуттів реакції мовця, яка, у підхопленні передається модальним дієсловом *will* з метою підсилення суб’єктивного ставлення до дійсності та сприяння наміру щодо виконання певних дій, що підтверджується дієсловом *to promise*. Модальна настанова є однаковою для обох реплік.

Характерно, що суб’єктивно-модальні значення актуалізується у ДА “підхоплення” переважно у взаємодії двох реплік – ініціальної та респонсивної. Велику роль у формуванні цих значень відіграє саме репліка-стимул, яка є імпульсом для реакції мовця. Так, суб’єктивно-модальні значення з відтінком невдоволення (1), гордості (2), бажаності (4) і (9), докору (5), поради (6), необхідності (7), наміру (3, 8), наказу (10), сумніву (11), здивування (12) зароджуються вже у репліці-стимулі ДА “підхоплення”, а реалізуються у репліці-підхопленні.

Категорії темпоральності й модальності є дієслівними, але у морфологічній структурі дієслова закріплена похідна від іменника **категорія персональності**. В англійській мові маркери категорій особи і числа (-s, -es) представлені фрагментарно й асиметрично [3, с. 51], а презентний ряд (Present Indefinite, Continuous, Perfect) експлікує лише третю особу однини. Граматична категорія стану (активного чи пасивного), що виражає відношення між дією, суб’єктом дії та об’єктом дії, характеризує реальне значення підмета відносно дієслівної ознаки.

Спостереження над емпіричним матеріалом показали, що репліки-підхоплення у 70% випадків віддають перевагу активній діатезі, тоді як лише 30% трапляється у формі пасивної (табл. 2). При цьому форми активного і пасивного станів зустрічаються в усіх трьох видах підхоплень. Так, найбільша їх кількість – у підхопленнях завершеної репліки (46%), утричі менше – у підхопленнях незавершеної репліки (15,5%) і майже в

шість разів менше – у підхопленнях-перебивах (8%) порівняно з підхопленням завершеної репліки. Подібна картина простежується і при використанні пасивних конструкцій. Так, підхоплення завершеної репліки включають найширший сектор пасивних форм (23,5%), підхоплення незавершеної репліки – 5%, підхоплення-перебиви – 2%. Вживання пасивних конструкцій у ДА “підхоплення” часто зумовлюється максимом ввічливості, причому на тлі стратегії, яку називають “спрямування комунікативної ініціативи ззовні” [2, с. 104].

Таблиця 2

Продуктивність використання дієслівного способу в ДА “підхоплення”

Тип ДА Стан	Підхоплення завершеної репліки	Підхоплення незавершеної репліки	Підхоплення- перебив	Загальна кількість
Активний стан	46 %	15,5 %	8 %	69,5 %
Пасивний стан	23,5%	5 %	2 %	30,5 %

Превалювання активних форм над пасивними можна пояснити безпосереднім спілкуванням учасників комунікації та їхньою обізнаністю у предметі розмови, а також особистими стосунками. Мабуть, пасивні конструкції не можуть бути активними у вжитку в тих ситуаціях, де комуніканти перебивають один одного або підхоплюють незавершене висловлення, адже сама природа пасиву в англійській мові вимагає вживання повних синтаксичних моделей для передачі або доповнення інформації та демонстрації мовцем власного суб’єктивного ставлення до предмета розмови.

Зокрема, у підхопленні завершеної репліки (9) мовець виказує свою думку щодо майбутнього і продовжує міркування партнера. Тісний зв’язок з реплікою-стимулом не є конче необхідним. У співрозмовників спільні цілі та інтереси, тому вони можуть ділитися своїми мріями в унісон. У респонсивній репліці реальний об’єкт (*we*) виступає підметом, а присудок виражається дієсловом у пасивному стані. Фонові знання дозволяють адресату ідентифікувати діючу персону, а використання деперсоналізованих форм підсилює впевненість співрозмовників у своїй талановитості.

– *All of us are talented.*

9)

– *And we’ll be involved in great projects /A. Rose/.*

Для того, щоб підхопити репліку чи м’яко і завуальовано віддати наказ (10), учасникам спілкування необхідно добре володіти ситуацією і знати можливості й бажання один одного. Ввічливий, проте наполегливий наказ виконати певні дії реалізуються шляхом зміни іллокутивної сили директивного висловлення. Репліка-стимул зумовлює сильну спонукальну інтенцію репліки-підхоплення, але категоричність викладу стороннього волевиявлення пом’якшується в тексті завдяки деперсоналізації.

(– *You want to see me in order to –*

10)

– *I would like him to be invited to the party /W. Storm/.*

Внаслідок зміни діатези відбувається пересування прагмасемантичних акцентів. Так, у пасажах (11) і (12) пасивна діатеза сприяє деперсоналізації певного сугестивного впливу на адресата без прямого звернення до нього. Умовчання про виконувача дії дозволяє уникнути повтору й тим самим мовної надмірності. Процеси, які концентруються в об’єкті, передають форми пасивного стану дієслів, і саме це робить

його когнітивним центром висловлення.

(– *Life is going the same way.*

11)

– *Nothing has been changed since my childhood* /W. Storm/;

(– *I have never expected to meet you*

12)

– *Our meeting couldn't be expected and predicted* /Sh. Wirdnam/.

Для ДА “підхоплення” релевантною є кореляція діатез у репліці-стимулі й репліці-реакції, специфіка якої полягає в тому, що вживання активної чи пасивної діатези в ініціюючій репліці не вимагає обов’язкового вживання подібної у респонсивній репліці, як у пасажах (9-12). Але, коли мовець ставить за мету привернути увагу до самої дії, а не до її виконавця, тоді у репліці-підхопленні він починає використовувати пасивні конструкції.

Однак трапляються випадки, коли саме ініціююча репліка провокує застосування пасивної діатези у репліці-підхопленні, як, наприклад, у (13), де вживання пасивної діатези разом з часовою формою Present Perfect у підхопленні-перебиві викликане реплікою-стимулом. Для обох учасників спілкування важливим є те, що вже виконано у ході підготовки до зборів акціонерів, а не те, ким це було зроблено.

(13) – *I hope the papers have been already prepared –*

– *and they have been delivered to the stockholders* /A. Rose/.

Персональна організація ДА “підхоплення” має прямі кореляції з діатезою. Кореляція діатез у репліці-стимулі й репліці-підхопленні залежить від акцентів, які розставляються співрозмовниками в обох репліках. Перспектива використання активної діатези зумовлена приналежністю ДА “підхоплення” до художнього та розмовного стилів. Форми пасивного стану вживаються рідко і передають ті дії, процеси і стани, які концентруються в об’єкті, що робить його мисленнєвим центром висловлення.

Висновки. Предикативність ДА “підхоплення” є важливим фактором його когнітивно-комунікативної організації. Вона базується на (суб)категоріях темпоральності, модальності та персональності. Темпоральна система ДА “підхоплення” сприяє формуванню ДА “підхоплення” як такого, що є актуально співвіднесеним з дійсністю через свою локалізованість у просторі та часі. Саме тому тут преферентними виявляються часові форми презентного та футурального ряду, тоді як минулого відходять на периферію темпорального аранжування ДА “підхоплення”. Модальна карта ДА “підхоплення” пов’язана з усталеною діадою “об’єктивність” і “суб’єктивність” у ставленні мовця до повідомлюваного. Засобами відображення об’єктивної модальності в ДА “підхоплення” можуть бути усі способи дієслів: дійсний, наказовий і умовний, але основним є дійсний. Лексичний спосіб передачі суб’єктивно-модальних значень у ДА “підхоплення” переважає. Превалювання активної діатези над пасивною характерне для ДА “підхоплення”. Важливою особливістю для темпоральної, модальної і персональної ознак ДА “підхоплення” є взаємодія репліки-стимулу і репліки-підхоплення, залежність респонсивної репліки від ініціальної. Перспективи цього дослідження полягають у подальшому детальному вивченні предикативної організації ДА “підхоплення”, її (суб)категорій – темпоральності, модальності та персональності, їх статусу в респонсивній репліці.

Л і т е р а т у р а :

1. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики / А. В. Бондарко. – Л. : Наука, 1990. – 262 с.

2. Герасименко И. В. Социопрагматика американской деловой корреспонденции (диахронический аспект): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / И. В. Герасименко. – Хабаровск, 2001. – 157 с.
3. Иванова И. П. Теоретическая грамматика современного английского языка / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М.: Высшая школа, 1989. – 285 с.
4. Приходько А. М. Дискурсивные акты: прагмасемантика и прагматипология // Когниция, коммуникация, дискурс. Междунар. сб. научн. трудов / ред. И. С. Шевченко, В. И. Карасик. – Харьков: ХНУ, 2010. – № 1. – С. 101-122 (Режим доступа: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/>)
5. Сафонова Н. Еволюція поглядів на суб'єктивну модальність / Н. Сафонова // Вісник Львівського ун-ту. Серія "Філологія". – Львів: ЛНУ, 2004. – Вип. 34. Ч. I. – С. 74-80.
6. ЯБЭС: Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
7. Brown P., Levinson S. Politeness. Some Universals in Language Usage. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 275 p.
8. Steen G. Basic discourse acts: When language and cognition turn into communication // Cognitive linguistics, functionalism, discourse studies: Common ground and new directions: Abstracts of the 8th International Cognitive Linguistics Conference 20-25.07.2003. – P. 15-16.

В статье описывается предикативная организация дискурсивного акта "подхвата", определяемая (суб)категориями темпоральности, модальности, персональности и диатезы, которые в реплике-стимуле могут иметь как самостоятельный статус, так и быть обусловленными соответствующими категориями в реплике-стимуле.

Ключевые слова: *подхват, дискурсивный акт, предикативность, модальность, персональность, диатеза, реплика-стимул, реплика-реакция.*

This paper describes the predicative organization of the discursive act "catching", which is constituted by the (sub)categories of temporality, modality, categories of person and voice. These (sub)categories can be of independent status in the response remark or they can be caused by the appropriate categories in the incentive remark.

Keywords: *catching, discursive act, predicativity, temporality, modality, categories of person and voice, incentive remark, response remark.*

Романюк В. Л.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТОНАЦІЙНОЇ АКТУАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті викладено методологічні передумови і запропоновано методику експериментально-фонетичного дослідження інтонаційної актуалізації англомовного офіційно-ділового діалогічного дискурсу. Представлено програму експериментально-фонетичного дослідження на матеріалі англомовних офіційно-ділових діалогів. Висвітлено хід аудитивного і акустичного аналізів та лінгвістичну інтерпретацію результатів дослідження. Доведено ефективність комплексної методики у експериментально-фонетичному дослідженні інтонаційної актуалізації англомовного офіційно-ділового діалогічного дискурсу.

Ключові слова: *аудитивний аналіз, акустичний аналіз, діалог, інтонація, англомовний офіційно-діловий дискурс.*

Лінгвістична наука на сучасному етапі розвитку на перший план висуває проблеми дослідження комунікативної сутності мовних одиниць, завдяки яким забезпечується ефективна передача інформації в процесі комунікації. Комунікативна діяльність містить цілеспрямований характер, комунікативний зміст диктує вибір мовних засобів адекватного вираження. Незважаючи на необмежені можливості мови кожна сфера комунікації накладає на неї свої обмеження. Такою сферою є офіційно-